

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Статтю присвячено аналізу сучасних підходів до навчання професійного спілкування іноземною мовою у вищих навчальних закладах та їхньої ролі у процесі становлення майбутнього фахівця. Виокремлено інтерактивний підхід як один із найбільш оптимальних для навчання англійської мови курсантів льотних навчальних закладів.

Ключові слова: метод, підхід, іноземна мова, інтерактивний підхід.

Педагогічний процес постійно збагачується новими шляхами оперування отриманою інформацією, творчим підходом до розв'язання питань науки з акцентом на індивідуалізацію освітніх програм. Основні тенденції вдосконалення освітніх технологій характеризуються переходом від орієнтування на усередненого студента до індивідуалізованих програм навчання. У таких умовах викладачеві, який виконує функцію “технолога” навчального процесу, потрібно використовувати сучасні інноваційні технології, ідеї, напрями.

Для авіаційних фахівців англійська мова стає механізмом вивчення змісту відповідних документів; оволодіння мовою розглядається не як допоміжна частина навчання, а як інтегрований компонент усієї авіаційної підготовки. Функція авіаційного фахівця полягає в тому, що він повинен уміти описувати, звертатися з проханням, підтверджувати й уточнювати інформацію за допомогою комунікаційних навичок. Результат аналізу праць таких вітчизняних і зарубіжних учених, як Т.В. Бабенко, Н.Д. Гальскова, Н.І. Гез, І.А. Зимня, Г.А. Китайгородська, Я.М. Колкер, М.К. Колкова, А.В. Конишева, О.О. Леонтьєв, Л.В. Лієр, Р.П. Мільруд, Є.І. Пассов, Г.В. Рогова, О.М. Соловова, М. Уільямс, А.М. Щукін, документів та даних ІСАО та власний пошук дають змогу визначити основні тенденції сучасних методів навчання іноземної мови в льотному навчальному закладі.

Складність підходів до вивчення іноземної мови виявляється в тому, що ті самі підходи трактуються неоднаково вченими різних країн. **Мета статті** – проаналізувати найбільш значущі підходи, які впливають на навчання цієї дисципліни в льотних навчальних закладах.

Посилений інтерес до нових прийомів навчання спричинив те, що в сучасній світовій дидактиці немає чіткого визначення “метод навчання”. У сучасних зарубіжних і вітчизняних джерелах поняттю “метод” можуть відповідати терміни, які означають “підхід”. Крім того, у сучасній методиці навчання іноземних мов спостерігаються значні розбіжності в розумінні понять “метод” і “підхід”.

У своїх працях Р.П. Мільруд [6] відзначає, що метод – це шлях до мети відповідно до підходів (теоретичне навчання), принципів (основні стратегії, що визначаються теоретичними підходами) та процедур (техніка, діяльність і вправи). На думку Р.П. Мільруда, варто дотримуватися традиційної класифікації й диференціювати методи так: методи, зорієнтовані на результат (result-oriented), і методи, зорієнтовані на процес (process-oriented); методи, зорієнтовані на форму (form-focused methods), і методи, зорієнтовані на мовленнєві зразки (form-defocused methods).

Дослідження Т.Є. Ісаєвої, Н.Д. Гальскової та З.М. Никитенко, І.А. Зимньої та Т.Є. Сахарової [1; 2] засвідчують, що з-поміж сучасних методів навчання ефективного оволодіння іноземною мовою сприяє *метод проектного навчання*, який характеризується тим, що:

- проект обирається та планується учнями самостійно й поступово переходить в іншу діяльність (випуск журналу, гру);
- робота над проектом є процесом творчим та дає учневі змогу самостійно обирати нетрадиційні шляхи розв'язання навчально-пізнавальної проблеми, застосовувати знання, уміння й навички на практиці;
- проект – це інтерактивна (соціальна) форма навчання; учні, які беруть участь у проекті, мають спільну мету: отримати нову інформацію, поділитися думками з іншими в процесі спільної діяльності;
- проект виключає нав'язування думки вчителя, активізуючи тим самим навчально-пізнавальну діяльність учнів.

Проблемний метод навчання належить до активних методів і передбачає створення проблемних ситуацій під керівництвом викладача, що спонукає до активної самостійної діяльності в процесі їх розв'язання, завдяки чому відбувається оволодіння знаннями та навичками. Навчання стає більш успішним, якщо вчитель постійно дискутує з тими, хто має іншу позицію, заохочує учнів до процесу активної пошукової діяльності.

На думку А.М. Щукіна [11], підхід до навчання характеризує позиції щодо оволодіння предметом навчання (мовою). З погляду об'єкта навчання А.М. Щукін виокремлює *мовний, мовленнєвий і мовленнєво-діяльнісний підходи до навчання*. Заняття з використанням *мовного підходу* зорієнтовано на вивчення мови як знакової системи, яка складається з певних правил та закономірностей їх використання. *Мовленнєвий підхід* став продовженням мовного й реалізується у навчанні мови за допомогою вживання мовленнєвих зразків, які містять актуальну сферу учня (магазин, лікарня, аеропорт) і його елементарні наміри. За *мовленнєво-діялісного підходу* основним об'єктом навчання є мовленнєва діяльність, зумовлена ситуацією спілкування. На нашу думку, в процесі мовленнєво-діялісного підходу реалізується один із найважливіших аспектів навчання мови – “живе” говоріння.

Соціокультурний підхід реалізується через тісний зв'язок мови та її носіїв. Водночас досягаються дві мети навчання: розвиток комунікативних умінь та здобуття знань про культуру країни, мова якої вивчається. Цей підхід почав розвиватися з 1980-х рр., коли предметом вивчення на заняттях з іноземної мови стала культура носіїв мови, яка вивчається, тобто метою є культура, а мова – засобом. Соціокультурний підхід має такі особливості [11]:

- основою навчання є діалог культур, що реалізується шляхом зіставлення способів життя носіїв двох культур;
- основна розвивальна мета – розвиток мотивації до іншомовної культури в діалозі з іншою;
- навчальна мета – розвиток комунікативної та соціокультурної компетентності.

Передбачається, що поглинання в іншомовне суспільство дасть можливість подолати труднощі в оволодінні іноземною мовою.

За твердженням О.М. Солововой, підхід – це найбільш загальні та стратегічні положення навчання іноземної мови [10]. Дослідниця розглядає підходи відповідно до формування фонетичних, граматичних навичок мовлення. Так, у

процесі формування фонетичних навичок вона виокремлює *артикуляторний, акустичний та диференційований підходи*.

Цінною для педагогічної практики є думка вчених Н.І. Гез [7] та О.О. Леонтьєва [5], які диференціюють поняття “метод” та “підхід”. На їх думку, метод є тактичною моделлю в процесі навчання, тоді як підхід можна розглядати як стратегію навчання іноземної мови. Так, виокремлюють чотири підходи у вивченні іноземної мови:

1) *біхевіористський підхід*, в основі якого лежать відносини “стимул – реакція”, тобто формування навичок шляхом багаторазового механічного повторення; при цьому свідомому навчанню відводиться другорядна роль;

2) *індуктивно-свідомий підхід*, зорієнтований на вивчення прикладів, які сприяють оволодінню мовними діями;

3) *пізнавальний підхід*, у процесі якого відбувається засвоєння теоретичного матеріалу з граматики, фонетики, лексики; на відміну від біхевіористського підходу, механічному повторенню надається незначна роль, оскільки він зорієнтований на свідоме формулювання висловлювання іноземною мовою;

4) *інтегрований підхід*, що є комбінацією всіх вищезгаданих підходів та поєднує теоретичне оволодіння знаннями з практичними мовленнєвими навичками.

Окремо визначають *інтенсивний підхід* до вивчення іноземної мови [8]. Ідеї інтенсивного навчання пов’язані з натуральним та прямим методами, що орієнтувалися на використання іноземної мови на уроках, створення спеціального мовного середовища з опорою на наочність і міміку, використання ігор та інсценування. В історії навчання іноземних мов першим інтенсивним курсом навчання став “армійський метод” (Army Specialized Training Program), який використовувався для тренування військових у воєнних умовах під час Другої світової війни. Цей метод передбачав високу концентрацію навчально-тренувальних завдань у складі малих груп та створення іншомовно-мовленнєвого середовища.

З-поміж сучасних методів навчання іноземної мови у ВНЗ провідне місце посідає *комунікативний* [5]. Слід зазначити, що цей метод не є варіантом раніше розробленого методу; він характеризується стійкою науково-теоретичною базою з урахуванням психолінгвістичного компонента й особистісно-діяльнісного підходу до навчання. Як будь-який вид діяльності, спілкування має предметний і цілеспрямований характер. Між учасниками спілкування встановлюються певні відносини, які є предметом спілкування й викликають потребу в чомусь, що сприяє встановленню контакту – мотиву діяльності. Метою спілкування є розв’язання завдань, пов’язаних з відносинами.

У працях І.А. Зимньої мовна система та мовленнєві дії розглянуто як два об’єкти вивчення іноземної мови й пропонується *діяльнісний підхід* до її вивчення [2]. Аналіз деяких підходів до вивчення іноземної мови, здійснений І.А. Зимньою, засвідчує ефективність саме діяльнісного підходу порівняно з іншими, оскільки діяльнісний підхід об’єктом навчання обирає саму іншомовну мовленнєву діяльність. Основою *діяльнісного підходу* є діяльність, що відбувається через реальне спілкування на заняттях для розв’язання навчально-методичних завдань. У методиці навчання іноземних мов цей підхід став підґрунтям для комунікативно-діяльнісного підходу, розробленого І.А. Зимньою. Головними засобами реалізації діяльнісного підходу є завдання трьох видів: рольові ігри, проблемні ситуації, спонтанне спілкування.

Дещо по-іншому розглядають проблему навчання іноземної мови Т.М. Єналієва, Л.М. Колкер, О.С. Устинова, які виокремлюють *свідомо-комунікативний підхід*, що є цінним для педагогічної практики [4]. Слід зауважити, що використання підходів, зорієнтованих на свідомість, вимагає пояснення, яке передує виконанню дії. Свідомо-комунікативний підхід спрямовано на оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування, тому особливо важлива роль надається створенню проблемних ситуацій, активізації пізнавальної діяльності, формуванню мовленнєвих умінь. Комунікативна спрямованість є центральним явищем навчального процесу, а усвідомлення структури мовних і мовленнєвих дій створює сприятливі педагогічні умови для співпраці викладача й студента та визначає шляхи подальшого саморозвитку.

Останнім часом у методиці навчання іноземних мов спостерігається тенденція до переходу від комунікативного підходу до його різновиду – інтерактивного підходу, запропонованого західними методистами Л.В. Ліером, А. Метьюсом, Р.П. Мільрудом, У.М. Ріверсом як одна з ефективних та дієвих методик навчання іноземних мов. На думку Л.В. Лієра, інтерактивна модель оволодіння мовою передбачає те, що навчання відбувається у процесі мовних актів (speech events).

У дослідженнях О.І. Пометун розглянуто інтерактивне навчання як “спеціальну форму організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну непередбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність” [9, с. 9]. Суть підходу полягає в тому, що навчальний процес перебуває в постійній співпраці, колективній взаємодії всіх учасників. Інтерактивне навчання сприяє виробленню в усіх учасників демократичності, уміння спілкуватися з іншими людьми, приймати продумані рішення, активізувати творчий потенціал. Інтерактивні методи навчання запозичено із Західної Європи та США, де вони активно розвивалися й удосконалювалися.

Кооперація та конкуренція є основними видами інтеракції. Кооперацію визначають як одну з основних форм організації міжособистісної взаємодії, що характеризується об’єднанням зусиль учасників для досягнення спільної мети за одночасного розподілу між ними функцій, ролей та обов’язків. Кваліфікують такі види кооперації [3]:

- колективно-індивідуальна (усі прагнуть однієї мети, однак кожен сам по собі);
- послідовно-колективна (кожний послідовно виконує свою частину загальної справи);
- кооперація взаємодії.

Співробітництво (кооперація) викликає в усіх членів групи прагнення до взаємної вигоди, що є результатом спільних зусиль [8]. Ідея кооперативного навчання полягає у створенні *позитивної взаємозалежності цілей*: “Твій успіх іде на користь мені, а мій – на користь тобі”, тобто досягнення особистих цілей можливе за умови досягнення успіху товариша по групі.

Інший вид інтеракції – конкуренція – це міжособистісна взаємодія, заснована на зіткненні цілей, інтересів, позицій, думок, поглядів суб’єктів взаємодії [3]. У конкуренції, на відміну від кооперації, виявляється *негативна взаємозалежність цілей*. Студенти розуміють, що вони можуть досягти своєї мети за умови невдачі свого товариша, їхні успіхи не залежать від товаришів, тому сту-

дент або працює ще більш старанно, або відступає, оскільки не вірить в успіх своїх досягнень.

За моделями навчання, у яких реалізуються інтерактивні технології, їх поділяють на такі групи [9]:

- 1) інтерактивні технології кооперативного навчання;
- 2) інтерактивні технології кооперативно-групового навчання;
- 3) технології ситуативного моделювання;
- 4) технології опрацювання дискусійних питань.

Інтерактивний підхід як різновид комунікативного підходу в навчанні авіаційної англійської мови, за рекомендаціями ІСАО, реалізується через такі види діяльності на уроці:

- вправи на інтерактивне слухання, що спонукають до усних відповідей під час слухання;
- обмін інформацією на уроці та рольова діяльність (пілот-диспетчер);
- відпрацювання словникового запасу та граматичних структур через усні вправи, а не через читання і письмо;
- використання графічних (осцилограф, панель управління, мапи) та цифрових (таблиці та дисплеї) даних для створення ситуативних реальних умов роботи пілота та диспетчера;
- створення проблемних ситуацій для розв'язання у групах.

Інтерактивне навчання орієнтується на розвиток такого колективу, що буде постійно розвиватися, удосконалюватися, перебуває в неперервному русі. Отже, з урахуванням викладених підходів до інтерактивного навчання іноземної мови ми пропонуємо розглядати *інтерактивний підхід до навчання професійного спілкування пілотів як активну кооперативну взаємодію учасників групи в процесі спільної навчальної діяльності, метою якої є взаємний обмін професійною інформацією й оволодіння знаннями, уміннями та навичками професійного спілкування.*

Висновки. Отже, теоретичне обґрунтування різних підходів до навчання іноземної мови у ВНЗ дало змогу дійти висновку про постійне вдосконалення організації навчального процесу. Провідні педагоги всього світу перебувають у постійному пошуку шляхів більш швидкого й ефективного засвоєння знань із цієї дисципліни. Ми вважаємо, що найбільш оптимальним підходом, який акумулює сучасні методики навчання іноземної мови в льотному навчальному закладі, є інтерактивний підхід.

Список використаної літератури

1. Гальскова Н.Д. Теория и практика обучения иностранным языкам. Начальная школа : методическое пособие / Н.Д. Гальскова, З.Н. Никитенко. – М. : Айрис-пресс, 2004. – 240 с.
2. Зимняя И.А. Проективная методика обучения английскому языку / И.А. Зимняя, Т.Е. Сахарова // Иностранные языки в школе. – 1991. – № 3. – С. 9–15.
3. Коджаспирова Г.М. Словарь по педагогике / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – Москва : ИКЦ “МарТ” ; Ростов н/Д : МарТ, 2005. – 448 с.
4. Колкер Я.М. Практическая методика обучения иностранному языку : учеб. пособ. / Я.М. Колкер, Е.С. Устинова, Т.М. Еналиева. – М. : Академия, 2000. – 264 с.
5. Леонтьев А.А. Общая методика обучения иностранным языкам : хрестоматия / А.А. Леонтьев. – М. : Рус. яз., 1991. – (Методика и психология обучения иностранным языкам). – 360 с.
6. Мильруд Р.П. Методика преподавания английского языка. English Teaching Methodology : учеб. пособ. для вузов / Р.П. Мильруд. – 2-е изд., стереотип. – М. : Дрофа, 2007. – 253 с.

7. Методика обучения иностранным языкам в средней школе : учебник / [Н.И. Гез, М.В. Ляховицкий, А.А. Миролюбов и др.]. – М. : Высш. школа, 1982. – 373 с.
8. Методика интенсивного обучения иностранным языкам : учеб. пособ. / под ред. В.А. Бухбиндера, Г.А. Китайгородской. – К. : Высшая школа, 1988. – 343 с.
9. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко. – К. : Видавництво А.С. К., 2004. – 192 с.
10. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам: Базовый курс лекций : пособие для студентов пед. вузов и учителей / Е.Н. Соловова. – М. : Просвещение, 2002. – 239 с.
11. Щукин А.Н. Обучение иностранным языкам: Теория и практика : учеб. пособ. для преподавателей и студентов / А.Н. Щукин. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Филоматис, 2006. – 480 с.

Стаття надійшла до редакції 24.08.2012.

Москаленко Е.И. Современные подходы к обучению иностранному языку в высших учебных заведениях

Статья посвящена анализу современных подходов к обучению профессиональному общению на иностранном языке в высших учебных заведениях и их роли в процессе становления будущего специалиста. Выделено интерактивный подход как один из наиболее оптимальных для обучения английскому языку курсантов летных учебных заведений.

Ключевые слова: *метод, подход, иностранный язык, интерактивный подход.*

Moskalenko O. Modern approaches to the foreign language education in higher educational institutions

The article is devoted to the analysis of the modern approaches to the studying of professional communication in a foreign language in higher educational establishments and their role in the studying of future specialist. In the article the author defines interactive approach as one of most optimum for the studying of English among students of State Flight Academy.

Key words: *method, approach, foreign language, interactive approach.*